

УДК 047.31+81'36

ГРАМАТИЧНІ ЧИТАННЯ – V

5–6 лютого 2009 року на кафедрі української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету була проведена міжнародна науково-теоретична конференція «Грама-тичні читання – V».

У роботі конференції взяли участь учені з вищих навчальних закладів, науково-дослідницьких установ України, Росії, Білорусії, Казахстану. Відкривало конференцію пленарне засідання, надалі робота конференції проходила у секціях, а завершили її засідання двох Круглих столів.

Конференцію відкрив вітальним словом декан філологічного факультету Донецького національного університету, завідувач кафедри загального мовознавства та історії мови, доктор філологічних наук, професор, академік Петровської академії наук Є.С.Отін. Він зазначив, що «Грама-тичні читання», які проходять на філологічному факультеті Донецького національного університету вже вп'яте, стали доброю традицією. Міжнародна конференція дає змогу вченим різних країн представити свої наукові здобутки та обговорити проблемні питання лінгвістичних досліджень. **Є.С. Отін** також розповів про інші мовознавчі конференції, що проводяться на базі Донецького національного університету, ознайомив учасників конференції зі щорічними лінгвістичними збірниками, де презентовані наукові дослідження з різних галузей лінгвістичної науки, та з міжнародними науковими лінгвістичними проектами, які здійснюються спільно з університетами Росії та Білорусії.

Пленарне засідання розпочалося з доповіді **А.М. Нелюби** (Харків, Україна) «Чи порушують мовну норму окаяніалізм?», у якій на репрезентативних прикладах учений доводив тезу про те, що поняття «окаяніалізм» не працює на рівні словотвору.

Доповідь **І.А. Герасименко** (Горлівка, Україна) була присвячена особливостям функціонування та вживання описових конструкцій з компонентом «цвет» у текстах російської фразеології, фольклору та художньої літератури XIX–XXI ст.

© А.П.ЗАГНІТКО, Г.В.СИТАР, Є.С.КОВАЛЕНКО, 2009

Т.В. Тукова (Донецьк, Україна) у виступі «Інтелектуалізація мови як один зі шляхів її розвитку» розглянула проблему напрямку еволюції мови на всіх рівнях її системи у зв'язку з розвитком пізнавальної діяльності людини. На думку авторки, інтелектуалізація мови як на діахронічному, так і на синхронічному зрізі виявляється в тенденції до смислової точності.

У доповіді **В.В. Мозгунова** (Донецьк, Україна) «Особливості вияву категорії модальності в епістолярному жанрі мовлення» на матеріалі епістолярію В.Стуса та Олени Теліги проаналізовано особливості вияву категорії модальності в цьому жанрі мовлення, простежено гендерні відмінності в реалізації цієї категорії, окреслено перспективи подальших досліджень.

Особливості глибинно-семантичного подання речень з темпоральними частками стали предметом аналізу в доповіді **В.М. Труба** (Київ, Україна) «Про специфіку значення речень з реалізованими темпоральними валентностями часток *ще* та *вже*». Лінгвіст продемонстрував, що семантична структура повинна містити інформацію про розвиток описуваної ситуації і, враховуючи різноманітні функції реалізованих темпоральних валентностей часток, відбивати реальне відношення між поверхневою та глибинною структурою речення.

Завершилося пленарне засідання виступом **М.О. Вінтоніва** (Донецьк, Україна) «Категорії комунікативного синтаксису». Предметом аналізу у доповіді стали такі основні категорії комунікативного синтаксису, як: фокус, тема, рема, дане, нове, топік, коментар та ін. Доповідач докладно проаналізував кожну з презентованих категорій та зосередився на проблемі їх розмежування та взаємодії в межах комунікативного синтаксису.

Після перерви робота конференції продовжилася на секційних засіданнях. Заплановані вісім секцій були об'єднані в чотири.

У центрі уваги учасників об'єднаних секцій «**Актуальні проблеми теорії мови і когнітивної граматики**», «**Актуальні проблеми синтаксису**» були проблеми концептології, зокрема концептуальної картини світу, аксіології, синтаксису складного речення тощо. Так, І.Карамишева (Львів) привернула увагу до проблеми дискусійності виокремлення «синтаксичного концепту» в сучасних лінгвокогнітивних дослідженнях; Н.Плотнікова (Харків) представила свої спостереження над концептом *голодна кутя* у міфологічній картині світу; Л. Фатєєва (Луганськ) привернула увагу до концепту «воля» в поезії Тараса Шевченка; Н. Ясакова (Київ) презентувала семантичну категорію персональності у світлі філософського осмислення опозиції Я–ТИ–ВІН; О. Мачак розглянула семантику та типологію предикатів статальних допустових синтаксичних конструкцій.

Кілька виступів було присвячено розгляду складного речення в різних аспектах синтаксичного аналізу. Так, І. Бокатенко (Київ) привернула увагу до проблеми дослідження складних речень із підрядною предикативною частиною умови; О. Колісник (Кіровоград) розглянула особливості синтаксичного зв'язку в складних сполучникових реченнях із пояснювальними відношеннями.

Жваве обговорення викликали виступи Ю. Драч (Вінниця), яка розкрила лінгвальну природу обов'язкових приприкметникових компонентів формально-граматичної структури речення, С. Галаур (Полтава), яка презентувала чинники формування просторового значення в семантико-синтаксичній структурі речення з префіксально-прийменниковою кореляцією.

У виступі Ю. Язикової (Кіровоград) «Семантичні особливості займенниково-співвідносних речень симетричної та несиметричної структури» було окреслено особливості формування аналізованих речень як синтаксичних одиниць.

Проблеми, напрямки та аспекти дослідження морфології та словотвору обговорювали на **секціях «Проблеми категорій словотвірності рівня»** й **«Теоретичні і практичні проблеми морфології»**.

Роботу об'єднаної секції розпочато виступом Т. Скоробогатої (Гродно, Білорусь) «Дериваційна семантика російських і німецьких дієслів фізичного впливу, які позначають 'напрямки дії в просторі'», де авторка окреслила способи вираження дериваційної семантики у дієслів фізичного впливу в російській і німецькій мовах і дійшла висновку, що словотвірна семантика простору в німецькій мові презентована різноманітніше ніж в російській, хоча основні словотвірні типи, способи і засоби їх вираження наявні в обох мовах.

Також були заслухані доповіді В. Теркулова (Горлівка) «Ономасіологічні моделі композитів — позначень об'єднань людей в російській мові» та І. Демешко (Кіровоград) «Типологія морфологічних моделей у віддієслівному словотворенні сучасної української мови».

В. Теркулов (Горлівка) присвятив свій виступ встановленню параметрів ономасіологічного опису універбалізаційних композитів, а також реалізації визначеної структури цього опису при аналізі складних слів, що входять до ономасіологічного класу «об'єднання людей» у російській мові.

У своїй доповіді І. Демешко (Кіровоград) встановила механізми впливу на структуру девербативів та проаналізувала типи морфонологічних позицій, релевантні для віддієслівних дериватів субстантивної зони. Окрему увагу авторка звернула на морфонологічні засоби морфемного варіювання, а також різновиди морфонологічних моделей віддієслівних іменників у сучасній українській мові.

Теоретичні та практичні проблеми морфології були висвітлені у доповідях А. Рубан (Москва, Росія), яка запропонувала проект нового практичного словника на матеріалі російських темпоральних прислівників; І. Носенко (Полтава), яка розкрила особливості присубстантивного вживання відносних ад'єктивів, утворених від іменників — назв металів; О. Халіман (Харків), яка на матеріалі граматичного значення множини проаналізувала «нульове» граматичне значення як наслідок нейтралізації.

Засідання **секції «Проблеми дискурсолгії, дискурс-аналізу»** характеризувалося широким колом розглянутих питань.

З доповіддю «Грамматичні індикатори вираження ввічливості» виступила А. Безноса (Полтава), яка простежила це явище з погляду іс-

торії його вивчення. Класифікацію перформативів у лінгвістиці пода-ла А. Дедухо (Київ).

В аспекті теорії мовленнєвих жанрів презентована характеристика повідомлень про стихійні лиха у доповіді Р. Карамішевої (Львів) «Регістривно-жанрові характеристики повідомлень про стихійні лиха на україномовних та англomовних інтернет-сайтах», де акцентовано, що аналізовані повідомлення є особливим тематичним видом повідомлень у межах новинного дискурсу зі своїми особливостями подачі поганих новин.

Т. Осіпова (Харків) у доповіді «Комунікативний кодекс українців: відображення дії закону поглинання емоцій в українському паремійному фонді» наголосила на тому, що вивчення комунікативних властивостей прислів'їв та приказок, систематизація їх за законами спілкування мотивує необхідність створення комунікативного кодексу українців, який сприятиме підвищенню рівня комунікативної компетенції сучасного мовця.

У доповіді «Синтаксична і смислова структура атрибутивних метафоричних словосполучень у поезії шістдесятників» Н. Слобода (Дніпропетровськ) виділила три типи метафор (метафора-загадка, метафора-порівняння, метафора-епітет), які проаналізувала у зв'язку із синтаксичними особливостями їх реалізації.

На об'єднаних секціях **«Функціональна семантика лексичних і фразеологічних одиниць»** та **«Актуальні проблеми сучасних діалектів, соціолінгвістики та ономастики»** переважала тематика, пов'язана з функціонуванням та семантикою лексичних та фразеологічних одиниць у різних дискурсах (публіцистичному, художньому та ін.), ономастичними дослідженнями у сучасній лінгвістиці. Належна увага приділена питанням діалектології та сучасної соціолінгвістики. Так, Ж. Краснобаєва-Чорна (Донецьк) ґрунтовно проаналізувала національно-культурну специфіку українських фразем весільної семантики; О. Кудря (Горлівка) у виступі «Похідні ад'єктивні одиниці зі вторинним колоративним значенням в українській та англійській мовах: семантичні групи та механізми їх словотворення» окреслила поняття похідних та вторинних кольоронайменувань, а також простежила особливості будови лексем кольору у двох контрастивних мовах.

Проблеми ономастики висвітлили: О. Антонюк (Донецьк) на основі антропонімії Донеччини з'ясувала граматичні особливості прізвиськ; Т. Буга (Донецьк) звернула увагу на особливості периферійної частини українського чоловічого іменника Центральної Донеччини з к. ХІХ до поч. ХХІ ст.; О. Заїнчовська (Кіровоград) розглянула морфологічні варіанти мікротопонімів південно-східного Поділля; Г. Лукаш (Донецьк) присвятила свій виступ «Функціональна семантика граматичних категорій власних назв» проблемі зв'язків власних назв із граматичними рівнями мови; у центрі уваги О. Кашталян (Кіровоград) була морфологічна парадигматика прізвиськ прикметникового типу в українській мові.

Новітні напрямки лінгвістичних досліджень були презентовані на засіданні секції **«Прикладна (комп'ютерна) лінгвістика: аспекти, напрями досліджень»**.

Зацікавлення аудиторії викликала доповідь Х. Гайдис (Львів), присвячена мовним злочинам як предмету судово-лінгвістичної експертизи.

Доповідь О. Лазаренко, Д. Панченка (Харків) «Роль онтологій під час обробки знань в «семантичному web» була присвячена питанням моделювання процесів автоматичного реферування із застосуванням онтологій. Дослідники запропонували модель онтологічного подання знань та опис онтологій засобами мови OWL.

У виступі М. Вінтоніва, І. Грабовської (Донецьк) були проаналізовані займенниково-кореляційні складнопідрядні речення в системі автоматичного опрацювання писемних текстів, висвітлено методику укладання бази даних речень цього типу.

Окрема увага на секції була приділена питанню розвитку дистанційного навчання в Україні, що викликало жваве обговорення в аудиторії. Свої розробки з цієї проблеми презентували Г. Ситар, І. Селіщев (Донецьк) «Дистанційний курс «Прикладна фонетика»: принципи створення і структура» та І. Коненко (Донецьк) «Технологічні особливості виконання вправ у системі дистанційного навчання».

Засідання секції продемонструвало надзвичайну актуальність досліджень в галузі прикладної (комп'ютерної) лінгвістики, окреслило перспективи цієї галузі мовознавчої науки.

На другий день конференції розпочали свою роботу засідання двох Круглих столів. Заявлена на круглі столи проблематика репрезентує дослідження, здійснювані лінгвістами Донецького національного університету спільно з ученими філологічних факультетів Московського державного університету імені М.В. Ломоносова (Москва, Росія), Білоруського державного університету (Мінськ, Білорусь), Гродненського державного університету імені Янки Купали (Гродно, Білорусь) у межах двох міжнародних проектів «Моделі слов'янських простих речень з урахуванням їх типових значень і мовленнєвих реалізацій» і «Слов'янські прийменники у синхронії і діахронії: морфологія і синтаксис».

Обговорення **Круглого столу «Типологія предикатів і моделі речень у слов'янських мовах»** розпочалося з доповіді А.П. Загнітка «Одиниці і категорії когнітивного синтаксису», яка викликала жваву дискусію серед учасників засідання. Найбільше зацікавило слухачів питання співвідношення одиниць і категорій когнітивного, семантичного та функціонально-комунікативного синтаксису.

М. Капась-Романюк (Київ) розглянула стійкі дієслівні сполуки у проекції на історію української літературної мови. Доповідь викликала багато питань, що свідчить про наявність не вирішеного у межах проблеми описових предикатів, про необхідність уточнення поняття «стійкі дієслівні сполуки», визначення критеріїв їх кваліфікації.

Симетричні конверсиви в українській мові стали об'єктом доповіді О. Милостної (Донецьк). Авторка обґрунтувала положення про симетричність усіх конверсивів, запропонувала власну класифікацію конверсивів за ступенем симетрії, окреслила перспективи створення алгоритму, за яким відтворюються конверсиви.

Завершив засідання цього Круглого столу виступ К. Виноградової (Москва, Росія), Г. Ситар (Донецьк, Україна) «Типологія моделей модальних модифікацій речень в українській і російській мовах», у якому авторки запропонували дихотомію модальних модифікацій речень, виділили моделі речень, спільні для трьох основних типів модальності – бажання, можливості, необхідності, та моделі, за якими будуються модифікації одного з указаних типів в українській та російській мовах.

На засіданні **Круглого столу «Слов'янські прийменники: категорійна семантика і функції, контрастивістика»** порушували проблеми контрастивного зіставлення російських та казахських прийменників, машинного перекладу українських прийменників тощо. Так, доповідь К. Доценко (Москва, Росія / Астана, Казахстан) «Російські прийменники та їхні казахські еквіваленти» викликала жваву дискусію серед учасників Круглого столу. Предметом обговорення стала методика контрастивного аналізу російських і казахських прийменників, також слухачів зацікавили способи передачі просторових відношень казахською мовою у зіставленні з російською, вираження “синтаксичних” прийменників у казахській мові та ін.

Українські первинні прийменники в аспекті прикладної лінгвістики стали предметом виступу М. Оранської (Донецьк), яка презентувала спробу складання алгоритму машинного перекладу українського прийменника за російською мовою. Дослідниця виходила із прагнення врахувати типові помилки програм автоматичного перекладу, окреслила перспективи подальшого розгортання моделі запропонованого алгоритму та наголосила, що принципи його побудови, очевидно, є спільними для всіх первинних прийменників.

Підсумовуючи роботу Круглих столів, учасники наголосили на необхідності проведення таких засідань, де обговорюються актуальні питання сучасної лінгвістики, знаходять шляхи вирішення проблемних питань, окреслюються перспективи подальших наукових розвідок.

Міжнародна конференція відзначилася актуальністю тематики, широким колом обговорюваних питань і ґрунтовними дослідженнями у нових галузях лінгвістичної науки. Матеріали конференції вийшли друком до початку її роботи у збірнику наукових праць «Лінгвістичні студії» (випуски 17 і 18). Обидва випуски та програма конференції доступні на Донецькому лінгвістичному порталі за адресою www.mova.dn.ua.

*Анатолій Загнітко, Ганна Ситар,
Євгенія Коваленко (м. Донецьк)*

Anatolyi Zagnitko, Ganna Sytar, Eugeniya Kovalenko

GRAMMATICAL READING-MATTER – V

There is an information about the International scientific and practical conference “Grammatical reading-matter – V” which took place on 5–6 February 2009 at the chair of Ukraine and applied linguistics (Donetsk national University).

Keywords: conference, Ukraine grammar.